

MAŁE SEMINARIUM KSIĘŻY MISJONARZY W WILNIE W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Święty Wincenty a Paulo realizując postanowienia Soboru Trydenckiego zaczął zakładać we Francji seminaria duchowne przeznaczone dla kandydatów do stanu duchownego. Św. Wincenty był mocno przekonany, że już od najmłodszych lat może kształtować się prawdziwe powołanie.

W historii Kościoła ten święty został zapamiętany jako jeden z inicjatorów tworzenia Małych Seminarium, czyli szkół apostolskich¹. Z czasem te szkoły zaczęły powstawać w wielu krajach. Zakładane były przez biskupów, zakony a także zgromadzenia zakonne.

W Polsce pierwsze Małe Seminarium prowadzone przez misjonarzy pojawiły się dopiero w czasie zaborów na początku XIX wieku w prowincji litewskiej misjonarzy. W prowincji warszawskiej nie istniała żadna taka szkoła. Prawdopodobnie taki zakład nie był potrzebny, ze względu na wystarczającą liczbę kandydatów napływających do Seminarium Internum, czyli do nowicjatu w Zgromadzeniu Misji².

We wstępie do Ustaw Małego Seminarium oprócz wyraźnie zarysowanego celu podkreślono również, że uczniowie wstępujący do tej szkoły powinni nabrać mocnego przekonania, że „przyjęci prawdziwie

---

¹ We Francji „Małe Seminarium” nazywano „École apostoliques” i zajmowało się wychowywaniem kandydatów do kapłaństwa w Zgromadzeniu Misji, odróżniając od podobnych szkół diecezjalnych będących w znacznej ilości pod zarządem Księża Misjonarzy, funkcjonujących pod nazwą: „Petits-Seminaires”. [D y l l a P.]: „*Działalność oświatowa Zgromadzenia Księża Misjonarzy*. [w:] *Księga Pamiątkowa Trzechsetlecia Zgromadzenia Księża Misjonarzy (1625 – 17 IV 1925)*. Kraków 1925, s. 211.

² Por. W. U m i ń s k i, *Małe Seminarium prowadzone przez Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo w latach 1918-1939*, „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2/2001, s. 96.

Kościół Księża Misjonarzy pw. Wniebowstąpienia Pańskiego
na górze Zbawiciela w Wilnie

na synów i członków tegoż Zgromadzenia; jako tacy, zaś powinni, wyzbywszy się wszelkiego nieporządnego przywiązania do domu rodzinnego i do krewnych, tym więcej ukochać Boga Stwórcę swego i swych duchowych rodziców i to tym więcej im większe od nich dobrodziejstwa i cenniejsze życie otrzymują”. Wspomniane Ustawy składały się z trzech rozdziałów: o pobożności, o uczciwości obyczajów oraz o przykładaniu się do nauki³.

Do Polski Księża Misjonarze przybyli jeszcze za życia św. Wincen-tego a Paulo w roku 1651 i osiedlili się w Warszawie u św. Krzyża. Stąd rozeszli się po całej Polsce, zakładając liczne domy. Pracowali prowadząc generalnie misje parafialne na terytorium całej Polski oraz w kilkunastu duchownych seminariach diecezjalnych zajmując się formowaniem duchowieństwa.

Do Wilna misjonarze przybyli w roku 1648, gdzie wybudowali kościół Zbawiciela i dom przy ul. Subocz 18 i 20. Ich misjonarską działalność przerwała agresja zaborców, w Wilnie oraz w okolicznych placówkach działalność przerwano już w 1842 r., a w Warszawie i pobliskich domach w 1864 r. Pozostał tylko dom w Krakowie na Stradomiu, założony jeszcze w 1686 r. Z tego krakowskiego domu zgromadzenia misjonarze znowu rozeszli się po całej Polsce, odzyskując niektóre z dawnych domów, lub zakładając nowe.

Do Wilna Księża Misjonarze powrócili w 1920 r. obejmując swój kościół i dom na górze Zbawiciela. Od tego czasu na nowo mogli oddać się pracy na misjach parafialnych oraz podejmując się pracy w Małym Seminarium.

Małe Seminarium Księży Misjonarzy było prywatnym zakładem naukowym, w którym kształciła się młodzież, pragnąca poświęcić się stanowi duchownemu. Zakład ten obejmował cztery niższe klasy szkoły średniej, według programu nauk gimnazjów państwowych typu klasycznego. Do pierwszej klasy przyjmowano chłopców po ukończeniu czwartego oddziału szkoły powszechnej, najpóźniej jednak w czternastym roku życia; do klas następnych zaś tylko z dobrym świadectwem z poprzedniej klasy. Warunkiem przyjęcia zgłaszającego się do Małe-

---

³ Archiwum Misjonarzy na Stradomiu (cyt. dalej: AMS), Zespół: Małe Seminarium Księży Misjonarzy (cyt. dalej: MSKM) syg. III/5 T. Akta i pisma 1878-1952. *Ustawy Małego Seminarium dla młodzieży przygotowującej się do stanu kapłańskiego i do życia pod regułą św. Wincen-tego a Paulo w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy*. Wstęp (rkp).

go Seminarium było przedstawienie przez kandydata metryki chrztu, świadectw szkolnych, orzeczenia lekarskiego oraz opinię od księdza proboszcza lub katechety. Przed rozpoczęciem kształcenia każdy uczeń musiał zaopatrzyć się w wyprawkę w głównej mierze składającą się z odpowiedniego ubrania, czarnego kapelusza i rzeczy osobistych, które należało koniecznie posiadać przebywając w zakładzie⁴.

Już pod koniec XVII w., Misjonarze nabyli w Wilnie przy ul. Subocz ogromną posesję drogą kupna z własnych funduszy, jak świadczą akta kupna znajdujące się w misjonarskim archiwum i księga kronikalna miasta Wilna z 1801 r. Jak zaświadczają fakty odnotowane w inwentarzu sporządzonym w 1844 r. wszystkie zabudowania domu zgromadzenia, zostały wybudowane kosztem Zgromadzenia jeszcze przed jego kasatą. Usunięcie Zgromadzenia nastąpiło na mocy ukazu carskiego z 1844 r., z dnia 22 kwietnia 1844 roku⁵.

Istotnym wydarzeniem w 1920 r. był fakt, że duchowna władza diecezjalna powołała Zgromadzenie Księży Misjonarzy pismem z dnia 23 marca 1920 r. do objęcia na nowo troską kościoła misjonarskiego i tej części domu z ogrodem, która była dotąd we władaniu duchowieństwa katolickiego na mocy powyższych rozporządzeń rządu rosyjskiego.

---

⁴ AMS, Zespół: Akta Domu Wileńskiego Zgromadzenia Księży Misjonarzy (cyt. dalej ADW), sygn. I/15-18 *Seminarium Księży Misjonarzy*, s.1-2.

⁵ Usunięcie Zgromadzenia nastąpiło na mocy ukazu carskiego z 1844 r., z dnia 22 kwietnia 1844 r. W tym samym roku oddane zostały zarządowi miasta Wilna posesje misjonarskie do zawiadywania, wskutek czego rząd rosyjski oddał gmach misjonarski szpitalowi wojskowemu. Następnie w 1848 r. dom misjonarski przekazano duchowieństwu prawosławnemu. W 1856 r. przeznaczono domy misjonarskie na Instytut dla Szlachetnych Panien. Trzy lata później utworzono tam szpital dla obłąkanych. Następnie w 1874 r. oddano klasztor wraz z ogrodem towarzystwu „Dobrochotna Kopiejka” (tow. dobroczynności zał. w 1807 r.). Przed inwazją niemiecką w 1915 r. towarzystwo to oddało domy zgromadzenia pod zarząd miasta Wilna w czasową opiekę. Główną część gmachu w tym okresie zajęło wojsko, które tam ulokowało żołnierzy, uczęszczających na kursy dokształcające. W małej drewnianej oficynie mieściła się ochronka dla pięćdziesięciu dzieci Towarzystwa Pań Miłosierdzia, a w domku na końcu ogrodu swoje miejsce znalazła szkoła powszechna dla sześćdziesięciorga dzieci. Rząd rosyjski rozkazem carskim z dnia 18 kwietnia 1859 r. zwrócił kościół Księży Misjonarzy duchowieństwu katolickiemu. Kilka lat później w 1864 r. rozporządzeniem Generała Gubernatora z dnia 28 kwietnia 1864 r. Rosjanie oddali władzy diecezjalnej kościoła katolickiego w Wilnie część domu misjonarskiego z częścią ogrodu na mieszkanie dla księdza i służby kościelnej. AMS, ADW sygn. IV/14 Korespondencja i akta Księży Misjonarzy z lat 1915-1939. *Z historii Domu Księży Misjonarzy w Wilnie*, s. 73.

Wilno I. 1927-28 – małoseminarzyści z wychowawcami

Wilno I. 1927-28 – orkiestra małoseminarzystów z wychowawcami

Od tego momentu Zgromadzenie mogło swobodnie myśleć o rozbudowaniu struktur Małego Seminarium w tym właśnie domu, zapewniając młodym adeptom formację do kapłaństwa w misjonarskim zakładzie⁶.

W 1922 roku ksiądz Superior Konstanty Witaszek zamieszkały w Wilnie przy ul. Subocz 18, zwrócił się o Delegata Rządu w Wilnie w formie listownej o oddanie Zgromadzeniu Księży Misjonarzy na własność lub do użytkowania drugiej części klasztoru misjonarskiego wraz z ogrodem przy ulicy Subocz 20. Prośbę tę motywował zamiarem otwarcia w tym budynku seminarium duchownego dla kształcenia kandydatów do kapłaństwa w Zgromadzeniu, gdyż wobec wielkiego zapotrzebowania misjonarzy nie wystarczał jeden zakład naukowy, który Zgromadzenie posiadało w Krakowie. Warto przypomnieć, że pierwszym celem Zgromadzenia Księży Misjonarzy była praca na rzecz wiernych, głównie przez prowadzenie misji ludowych na ziemiach całej Rzeczypospolitej. Przed Zgromadzeniem otwierała się też perspektywa pracy na Kresach. Jak stwierdzał dalej w liście ks. Konstanty Witaszek do delegata rządu w Wilnie, wobec tak obszernego pola pracy oraz tak wielkiego zapotrzebowania misjonarzy nie wystarczał Zgromadzeniu jeden zakład, który mógłby przygotować potrzebną liczbę misjonarzy, dlatego ze strony władz Zgromadzenia postanowiono otworzyć właśnie w Wilnie drugie seminarium dla kształcenia przyszłych kapłanów. Na ten cel Zgromadzenie potrzebowało całego dawnego klasztoru misjonarskiego, gdyż w latach dwudziestych XX wieku

---

⁶ Zanim jednak doszło do przekazania Zgromadzeniu domu na Górze Zbawiciela w Wilnie przez bpa Matulewicza w 1920 r. to zaraz po kasacie klasztoru w 1864 r. rząd rosyjski przekazał odebraną własność kurii oddzielnym aktem w jej posiadanie. Od 28 kwietnia 1865 r. pełnomocnik głównego naczelnika kraju świty Jego Cesarskiej Mości major Potapow kazał dla zalokowania duchowieństwa kościoła na Górze Zbawiciela udzielić odpowiednią liczbę lokali w gmachach byłego klasztoru misjonarskiego i z tego powodu Magistrat Miasta Wilna 31 maja 1865 r. zrobił opis udzielonych lokali i złożony został do kurii diecezjalnej. 4 stycznia 1869 r. radny magistratu wileńskiego Jan Karpuszek na mocy polecenia magistratu z dnia 11 grudnia 1869 r. stanął się w byłej posesji misjonarzy do rektora kościoła księdza Erdmana i wydzielił mu część ogrodu pomisjonarskiego. Od tego też czasu zabudowania domu pomisjonarskiego stanowiły własność wileńskiej kurii diecezjalnej aż do roku 1920, kiedy to bp Matulewicz zarządził zwrot dóbr i majątku księżom misjonarzom z Wilna. AMS, ADW, sygn. V/49 Nieruchomości Domu Wileńskiego Księży Misjonarzy – akta domu z lat 1687-1938, *List biskupa sufragana wileńskiego Kazimierza Michalkiewicza sede vacante Wikariusz Kapitulny, św. Teologii Magister, Protonotariusz Apostolski do przełożonych Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Wilnie*, s. 20-22.

posiadało tylko małą jego część, w której mogło pomieścić tylko kilku misjonarzy pracujących na misjach. Istotnym dla Zgromadzenia obok zwrotu domu, było odzyskanie ogrodu, który stanowił duże źródło dochodu potrzebnego do powadzenia zakładu naukowego⁷.

Nieruchomość położona w Wilnie przy ul. Subocz 18 stanowiła własność misjonarzy i w całości zajmowała grunt o powierzchni 21275 m². Na część górną posesji misjonarzy składały się dwa domy mieszkalne, budynki gospodarcze, dziedziniec i ogród. Część dolną zabudowań przylegającą do ul. Jeziornej stanowił wyłącznie ogród owocowy. Dom misjonarzy w części parterowej był starej budowy, stylowy, murowany, kryty dachówką, częściowo podpiwniczony. Budynek misjonarski w opisie i ocenie kancelaryjnej nieruchomości był w stanie dobrym, niedawno odnowiony. Dom nie posiadał wodociągów i kanalizacji. Część oficyny trzypiętrowej, murowanej, krytej dachówką, stanowił budynek poklasztorny z systemem korytarzowym i sklepieniami na sufitach. Ten budynek, który zamieszkiwali misjonarze był w stanie zadowolającym, mieścił w sobie mieszkania oraz misjonarskie gimnazjum. Zabudowa ta miała doprowadzony wodociąg miejski oraz posiadała własną kanalizację z systemem szambo. Pod względem technicznym także budynki te były dostatecznie zabezpieczone od pożaru⁸.

Gimnazjum męskie Zgromadzenia Księża Misjonarzy nie było gimnazjum publicznym, lecz prywatnym. Przyjmowani do niego byli tylko wybrani uczniowie i to w ograniczonej liczbie po złożeniu deklaracji ze strony rodziców lub ich opiekunów, że synowie ich chcą się kształtować na misjonarzy z zachętą do służenia wiernym na misjach i emigracji. Było to gimnazjum niższe o czterech klasach, a więc niepełne i prowadzone w charakterze Małego Seminarium duchownego, jak to wynika z zaświadczenia Kuratorium Wileńskiego. Gimnazjum było zakładem

---

⁷ AMS, ADW, sygn. IV/14 Korespondencja i akta Księża Misjonarzy z lat 1915-1939, *List ks. Konstantego Witaszka do Delegata Rządu w Wilnie*, s. 72.

⁸ Opis powierzchni nieruchomości został wykonany 18 sierpnia 1926 r. przez inżyniera Wiktora Niewodniczańskiego z Wilna przy oszacowaniu planu nieruchomości rozdzielonej na dwie równe części: górna przylegająca bezpośrednio do ul. Subocz i wynosząca 9891,27 m kw., i druga część dolna położona znacznie niżej od pierwszej i zajmująca 10160 m kw. AMS, ADW, sygn. V/49 Nieruchomości Domu Wileńskiego..., *Opis i ocena nieruchomości położonej w Wilnie przy ulicy Subocz 18 i stanowiącej własność Zgromadzenia Księża Misjonarzy z dnia 18 sierpnia 1926 r.* N. Hip. 6605, s. 25-31.

zamkniętym i żaden dochodzący uczeń nie mógł być przyjętym do niego, gdyż wymogi naukowe (typ staroklasyczny) były bardzo wysokie, a zwłaszcza moralne. Zakład pobierał opłatę zaledwie 60 zł miesięcznie od ucznia i to dawało kompletne utrzymanie, naukę i wychowanie. Znaczna część uczniów miała zniżki w opłacie, a wielu przy ogromnych w tych czasach braku gotówki zalegało z należnościami. Z racji takiej pracy Małe Seminarium było raczej zakładem dobroczynnym i utrzymywało się tylko z większych nakładów Zgromadzenia Księży Misjonarzy. Można powiedzieć, że Małe Seminarium w Wilnie posiadało z powyższych względów charakter domu przygotowawczego dla przyszłych kapłanów Zgromadzenia Misji i według art. XV Konkordatu z 1925 r. przysługiwało mu prawo zwolnienia od opodatkowania⁹.

Pomoc dla studentów do uposażenia Małego Seminarium w Wilnie zaoferował ks. Wizytator Józef Kryśka, który 19 grudnia 1925 r. ofiarował i przesłał z Krakowa za pośrednictwem ks. Wendelina Świerczka instrumenty muzyczne¹⁰.

Zaświadczenie Kuratorium Kręgu Szkolnego Wileńskiego w Wilnie potwierdzało, że Gimnazjum Męskie Zgromadzenia Misji w Wilnie, przy którym mieści się internat, jest zakładem ściśle naukowym, typu klasycznego, na prawach państwowych i dlatego nie podlegało obowiązkowi ubezpieczenia od wypadków. Gimnazjum to było właściwie Małym Seminarium Duchownym, w którym Zgromadzenie kształciło dla siebie przyszłych misjonarzy, poświęcających się pracy kulturalno-

---

⁹ Por. AMS, ADW, syg. V/53 Akta gospodarcze Domu Wileńskiego z lat 1730-1924. *Pismo przełożonych Małego Seminarium do Zakładu ubezpieczeń w Warszawie, Al. Jeruzolimka 4 m.5, z dnia 16 stycznia 1931r., O zwolnieniu małego Seminarium od opłat*, s. 118-119.

¹⁰ 4 sztuki skrzypiec, 1 cello nowe, 1 bas smyczkowy używany, 2 flety (nowy i używany), 1 piccolo nowe, 3 klarnety C (dwa nowe i jeden używane), 3 trąbki C-B (dwie nowe, jedna używana), 2 waltornie F-Es (jedna nowa, jedna używana), 1 eufonjum (baryton) C-B (nowe), 1 bęben nowy, 1 czinele (używane), 1 bębenek nowy, 1 triangel nowy. Do tego szkoły: na skrzypce, cello, flet, klarnet, trąbkę oraz nuty: na skrzypce (tercety Paschalskiego i Olhansa), na kwintet smyczkowy z fortepianem i harmonią („Hausorchester”) AMS, Akta domu wileńskiego, syg. I/15-18 Seminarium Księży Misjonarzy, Do Małego Seminarium w Wilnie. *Spis instrumentów muzycznych przekazanych z Krakowa Małemu Seminarium w Wilnie podpisany przez ks. Wendelina Świerczka z dnia 19 grudnia 1925 r.*, s. 137.

oświatowej oraz misyjnej. Profesorowie tego seminarium jak również jego uczniowie nie zajmowali się żadną fizyczną pracą zarobkową¹¹.

W 1931 roku Małe Seminarium miało własnych sześciu profesorów – misjonarzy, którzy uczyli dla Zgromadzenia nie pobierając żadnego wynagrodzenia. Doraźnie z częstymi zmianami pomagali profesorowie świeccy, po kilka godzin tygodniowo, lecz ani jednemu z tych profesorów Małe Seminarium misjonarzy nie dawało pełnego etatu, jako gimnazjum niepełne. Tych świeckich profesorów do Małego Seminarium mianowało Kuratorium Wileńskie i każdy z nich był w swym zakładzie etatowym ubezpieczony od wszelkich wypadków. Szkoła regulowała w całości opłaty za szkolną służbę w Kasach Chorych w Wilnie. Nie zatrudniała żadnych pracowników administracyjnych, gdyż funkcję portierów, woźnych i inne pełnili bracia ze Zgromadzenia ogarniając każdego z uczniów stosowną opieką¹².

Przełożeni Małego Seminarium mieli prawo ustalać wysokość opłaty rocznej wnoszonej przez młodych adeptów, dzięki której uczeń otrzymywał całkowite utrzymanie oraz naukę. Osobno opłacało się naprawę lub uzupełnienie zużytych przedmiotów należących do wyprawy, pranie bielizny nadto książki i wszelkie przybory szkolne oraz korespondencję. Wszelkie listy oraz przesyłki przeznaczone dla uczniów przechodziły zawsze przez ręce przełożonych zakładu. Rodzice, opiekunowie i krewni mogli odwiedzać uczniów jedynie w niedziele i święta. W czasie wakacyjnej przerwy uczniowie wyjeżdżali do rodzin. Podobna zasada obowiązywała przy okazji ferii świątecznych w okresie Bożego Narodzenia i Wielkanocy¹³.

Po ukończeniu IV klasy uczniowie posiadający wszelkie kwalifikacje oraz trwający w zamiarze pozostania w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, przechodzili do Seminarium Internum, czyli odbywali wówczas dwuletnią próbę, żeby pod przewodnictwem Ojca Duchownego, czyli Dyrektora zbadać swoje powołanie i wykazać czy będą

---

¹¹ AMS, ADW, sygn. V/53 Akta gospodarcze Domu Wileńskiego z lat 1730-1924. *Zaświadczenie z Kuratorium Kręgu Szkolnego Wileńskiego w Wilnie z dnia 28 września 1930 r.*, podpisane przez naczelnika wydziału J. Bobka, s. 121.

¹² AMS, ADW, sygn. V/53 Akta gospodarcze Domu Wileńskiego z lat 1730-1924. *Pismo przełożonych Małego Seminarium do Zakładu ubezpieczeń w Warszawie*, dz. cyt.: *O zwolnieniu małego Seminarium od opłat*, s. 118.

¹³ Por. AMS, Zespół: ADW, sygn. I/15-18 *Seminarium Księży Misjonarzy, Biuletyn – warunki przyjęcia*, s. 2.

zdatni do poświęcenia się i życia w Zgromadzeniu. Rozpoczynając ten szczególnie czas formacji odtąd kształcili się bezpłatnie, na koszt Zgromadzenia Księża Misjonarzy. Po szczęśliwym ukończeniu czasu próby, za pozwoleniem przełożonych mogli ubiegać się o złożenie czterech prostych ślubów, ale wieczystych, jakie nakazywała tradycja Zgromadzenia: ubóstwa, czystości, posłuszeństwa i wytrwania w Zgromadzeniu dla pracy kapłańskiej – misjonarskiej, zostając przez to na zawsze członkami Zgromadzenia¹⁴. Następnie kontynuowali dalsze nauki gimnazjalne, później składali maturę. W kolejnym etapie odbywali studia filozoficzne i teologiczne w Instytucie Teologicznym Księża Misjonarzy, będącym na prawach uniwersyteckich¹⁵.

Kandydatów, którzy zgłaszali się po ukończeniu IV klasy gimnazjalnej, lub wyższej, albo z maturą, przyjmowano wprost do Seminarium Internum, a następnie przechodzili oni na dalsze studia, bez żadnej opłaty¹⁶.

Zanim zostaną przedstawione szczegółowe informacje o organizacji i przedmiotach wykładanych w misjonarskim seminarium warto przeanalizować program edukacji w szkole średniej realizowanej w ośmioletnim gimnazjum. Wstępowały do niego dzieci, które ukończyły 9 i pół lat a nie przekroczyły 12 roku życia. Pierwsze trzy lata określano mianem gimnazjum niższego, które odpowiadało wyższym klasom szkoły powszechnej. Kolejnych pięć klas tworzyło gimnazjum wyższe dzielące się na kilka typów: matematyczno-przyrodnicze, humanistyczne z językiem łacińskim i językiem greckim. Na zakończenie jednego ze wspomnianych gimnazjów można było bez dodatkowych egzaminów kontynuować studia na wyższej uczelni. Powyższy program wprowadzano stopniowo do obydwu poziomów gimnazjów. Po upływie kilku lat należało poddać program nieznacznej reformie. Nowy program zaprowadzono 1 września 1926 r.¹⁷.

Poniżej w 2 tabelach autor prezentuje wykaz przedmiotem z podziałem na godziny lekcyjne. Pierwsza z nich zawiera zestawienie dotyczące gimnazjum niższego, natomiast druga prezentuje gimnazjum klasyczne.

---

¹⁴ Tamże, s. 2.

¹⁵ Tamże, s. 3.

¹⁶ Por. AMS, ADW, syg. I/15-18 *Seminarium Księża Misjonarzy, Biuletyn...*, dz. cyt. s. 3-4.

¹⁷ Por. W. U m i ĩ s k i, *Małe Seminarium przez Księża Misjonarzy...*, dz. cyt., s. 99.

Tabela 1. Plan godzin w gimnazjum niższym

Przedmioty	Klasy		
	I	II	III
Religia	2	2	2
Język polski	4	4	4
Język nowożytny obcy	-	5	5
Historia	2	2	2
Geografia	2 + (1)	2 + (2)	2 + (1)
Przyrodoznawstwo	2 + (1)	4 + (1)	6 + (1)
Fizyka i chemia	-	4 + (1)	6 + (1)
Matematyka	5	4	4
Pismo	2	-	-
Rysunek	4	2	2
Praca ręczna	3	2	2
Śpiew i muzyka	2	2	1
Ćwiczenia fizyczne	2	2	2
Razem	30 + (2)	31 + (2)	32 + (2)

Źródło: P. Śliwiński: *Ustawodawstwo szkolne i organizacja polskich władz szkolnych oraz szkolnictwo wszystkich stopni w pierwszym dziesięcioleciu istnienia Odrodzonego Państwa Polskiego*. Łódź 1928 r., s. 105.

Widok na dom i kościół Księża Misjonarzy
na górze Zbawiciela w Wilnie

Wilno 1927 r. – Małe Seminarium z wychowawcami

Tabela 2. Plan godzin dla gimnazjum klasycznego

Przedmioty	Klasy				
	IV	V	VI	VII	VIII
Religia	2	2	2	2	2
Język polski	3	3	4	4	4
Język łaciński	6	6	5	5	5
Język grecki	-	2	5	5	5
Kultura klasyczna	2	-	1	2	2
Język nowożytny obcy	3	3	3	3	2
Historia	4	3	3	3	4
Geografia	2	2	-	-	4
Przyrodznawstwo	1+1	-	-	-	-
Fizyka i chemia	-	-	-	2+2	2+2
Matematyka	3	3	3	3	-
Propedeutyka filozofii	-	-	-	-	3
Rysunek	2	2	-	-	-
Ćwiczenia cielesne	2	2	2	2	2
Razem godziny lekcyjne	26	27	29	29	29
Razem zajęcia praktyczne	5	4	2	4	4
Razem	31	31	31	33	33

Źródło: P. Śliwiński, jw., s. 108.

Zwieńczeniem edukacji dla ucznia w tej szkole średniej był złożony egzamin dojrzałości, którego regulamin w pierwszych latach II Rzeczypospolitej ulegał kilkakrotnie zmianom podyktowanym przez Ministerstwo WRiOP¹⁸.

Tego rodzaju egzaminy przeprowadzano w szkole na wiosnę i zimą. Przedmiotem zawsze obowiązującym na maturze była religia. Na egzamin dojrzałości składały się 3-4 przedmioty. W części ustnej w zależności od typu gimnazjum uczeń zaliczał od 4 do 8 przedmiotów.

Po roku 1926 specjalna komisja ministerialna przygotowała projekt ustawy o ustroju szkolnictwa. Nowy projekt przewidywał zakłady wychowawcze i szkoły według podziału na 4 grupy: przedszkola, szkoły powszechne, średnie szkoły ogólnokształcące i zawodowe oraz w ramach samego gimnazjum. Do niższego gimnazjum zaliczali również 4 klasę. Właśnie pierwsze cztery klasy tego gimnazjum określano mianem „Małego Seminarium”, chociaż w powszechnym użyciu funkcjonowała również nazwa: Gimnazjum Księża Misjonarzy – Małe Seminarium¹⁹.

Program zajęć tego misjonarskiego zakładu naukowego zbliżony był do programu gimnazjum państwowego dawnego typu klasycznego. Zasadnicze zmiany dotyczyły nauki języków klasycznych i obcych. Kładziono nacisk, ażeby od I klasy uczyć języka łacińskiego, od II klasy – języka francuskiego, a od klasy III – języka greckiego. Wyszczególnienie przedmiotów nauczanych w misjonarskiej szkole podaje tabela 3.

W wileńskim „Małym Seminarium” grono nauczycielskie składało się przede wszystkim z misjonarzy, którzy po ukończeniu prawnie uznanego Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy w Krakowie kształcili się jednocześnie na Uniwersytecie Jagiellońskim na odpowiednich kierunkach wiedzy świeckiej. Nie posiadali jednak kwalifikacji nauczycielskich, a uprawnienia w nauczaniu zdobywali poprzez praktykę²⁰.

W skład grona nauczycielskiego wchodziłi zarówno misjonarze jak i nauczyciele świeccy. Misjonarze: Alojzy Orszulik CM (religia, j. polski, kaligrafia), Jan Sinka CM (religia, j. niemiecki, j. łaciński, kaligrafia),

---

¹⁸ „Dziennik Urzędowy MWRiOP” 1917 nr 2 poz. B. 3; „Dziennik Urzędowy MWRiOP” 1918 nr 6 poz. B. 6; „Dziennik Urzędowy MWRiOP” 1920 nr 2 poz. 15; „Dziennik Urzędowy MWRiOP” 1926 nr 2 poz. 8.

¹⁹ Por. W. Umiński, *Małe Seminarium przez Księża Misjonarzy...*, dz. cyt., s. 101; AMS, MSKM, syg. XI, od t. VI do XV, Świadectwa z lat 1918/19 – 1938-39.

²⁰ AMS, MSKM. Teczka Akta i pisma 1878-1952. *Odpis pisma ks. Pawła Kurtyki CM do Kuratorium Okręgu Szkolnego z 8.06.1926 r.*

**Tabela 3. Wykaz przedmiotów w Małym Seminarium
Księży Misjonarzy**

Klasa I	Klasa II	Klasa III	Klasa IV
Religia	Religia	Religia	Religia
Język polski	Język polski	Język polski	Język polski
Język łaciński	Język łaciński	Język łaciński	Język łaciński
Język niemiecki	Język niemiecki	Język grecki	Język grecki
Geografia	Język francuski	Język niemiecki	Język niemiecki
Matematyka	Historia powszechna	Język francuski	Język francuski
Historia naturalna	Matematyka	Historia powszechna	Historia powszechna
Historia Polski	Historia naturalna	Matematyka	Matematyka
Rysunki	Geografia	Fizyka	Fizyka
Kaligrafia	Rysunki	Historia Polski	Historia Polski
-	Kaligrafia	Geografia	Geografia
-	Gimnastyka	Śpiew	Śpiew
-	-	Gimnastyka	Gimnastyka

Źródło: AMS, MSKM, syg. XI, od t. VI do XV, Świadczenia szkolne 1918/19-1938-39.

Wojciech Kranc CM (religia, j. grecki, j. niemiecki, historia), Józef Orszulik CM (j. łaciński, śpiew), Hieronim Feicht CM (religia, rysunki, historia), Karol Wawak CM (j. polski), Ludwik Moska CM (religia i j. grecki)²¹. Do świeckich wykładowców zaliczali się m.in. następujący

²¹ LCVA (Litewskie Państwowe Archiwum Akt Nowych) syg. 194 Prywatne Gimnazjum Męskie Księży Misjonarzy. Katalogi główne 1926/27; Katalogi główne 1927/28 (kopia w AMS).

profesorowie: S. Baranowski (geografia, matematyka,), dr J. Pawłowski (przyrodoznawstwo), J. Bondarewski (geografia, gimnastyka)²².

To prywatne gimnazjum misjonarzy w Wilnie nie posiadało praw państwowych przez cały okres swego istnienia. Wyjątek stanowił rok szkolny 1928/29, kiedy to Minister WRiOP dekretem z dnia 17 kwietnia 1928 r., nadał niepełne prawa gimnazjum państwowego właśnie na ten rok szkolny²³.

Pomiędzy rokiem 1924 a 1930 przez „Małe Seminarium” przewinęło się wielu uczniów. Wykaz uczniów z tego okresu obrazuje tabelka.

Tabela 4. Statystyka uczniów Prywatnego Gimnazjum Męskiego Księży Misjonarzy w Wilnie w latach 1924/25-1930/31

Rok	Klasa I		Klasa II		Klasa III		Klasa IV		Razem	
	Półrocze								Półrocze	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
1924/1925	23	12	27	21	-	-	-	-	50	33
1925/1926	36	24	25	20	28	28	-	-	89	72
1926/1927	23	17	36	30	23	19	22	18	104	84
1927/1928	31	31	28	28	17	17	20	20	96	96
1928/1929	21	20	36	34	29	29	15	14	101	97
1929/1930	28	23	30	28	28	27	19	18	105	96
1930/1931	27	21	24	21	22	19	21	19	94	80

Źródło: LCVA syg. 194, Prywatne Gimnazjum Męskie Księży Misjonarzy. Katalogi okresowe 1924/25-1930/31 (kopia w AMS).

²² Tamże, Katalogi główne 1928/29 (kopia w AMS).

²³ Por. W. Umiński, *Małe Seminarium przez Księży Misjonarzy...*, dz. cyt., s. 115; LCVA syg. 194, Katalogi główne 1928/29 (kopia w AMS).

W pierwszym roku istnienia seminarium misjonarskiego w Wilnie liczba uczniów nie była zbyt duża – zaledwie 50. W następnym roku, gdy doszła kolejna klasa liczba uczniów zwiększyła się do 89. Kolejno od 1926/27 liczba ta osiągnęła stan osobowy 100 uczniów i na tym poziomie utrzymywała się.

Według sprawozdania z wizytacji gimnazjum męskiego Zgromadzenia Misji w Wilnie, która odbyła się w dniach 11 i 12 kwietnia 1929 r. Gimnazjum składało się z czterech klas. Jego zadaniem było przygotowanie młodzieży pragnącej poświęcić się pracy kapłańskiej i misjonarskiej. Szkoła była typu staroklasycznego z językiem łacińskim od klasy pierwszej oraz językiem francuskim nadobowiązkowym od klasy drugiej.

Młodzież składała się z samych wychowanków internatu, przeznaczonych do zawodu duchownego. W pierwszej klasie przebywało kilku uczniów w wieku lat piętnastu; w klasie trzeciej kilku szesnastolatków oraz siedemnastolatków; w klasie czwartej jeden z uczniów rozpoczął dwudziesty drugi rok życia, inni mieli po osiemnaście, dziewiętnaście i dwadzieścia lat. W tym czasie wszystkich uczniów w małym Seminarium było 95.

Zespół nauczycielski gimnazjum składał się z czterech księży i czterech osób świeckich. Wszyscy otrzymali zatwierdzenie. Pomoce naukowe zakładu były bardzo nieliczne, brak było inwentarza, który mógł wyszczególnić posiadane przez Małe Seminarium pomoce dydaktyczne.

Doktor T. Mianowski – Wizytator szkół w Wilnie dokonując wizytacji szkoły misjonarskiej w sprawozdaniu powizytacyjnym dokonał oceny zwizytowanych lekcji w poszczególnych klasach. Wyszczególnił nazwiska nauczycieli i podał także krótką charakterystykę materiału omawianego na poszczególnych zajęciach.

Uwagą powizytacyjną z dnia 19 kwietnia 1929 r., doktora T. Mianowskiego była prośba o postaranie się przez gimnazjum o lepsze wyposażenie pod względem pomocy naukowych oraz większa dbałość o zmodernizowanie swoich metod nauczania²⁴.

---

²⁴ AMS, ADW, syg. IV/14 Korespondencja i akta Księża Misjonarzy z lat 1915-1939. *Sprawozdanie z wizytacji Męskiego Seminarium Księża Misjonarzy w Wilnie z dnia 11 i 12 kwietnia 1929 r.*, s. 161.

**Tabela 5. Charakterystyka zajęć
na podstawie sprawozdania powizytacyjnego z 1929 r.**

Lp.	Klasa	Przedmiot	Nauczyciel	Charakterystyka
1.	I	Język łaciński	Ks. Moska	Lekcja ma na celu wyćwiczenie i utrwalenie form deklinacyjnych. Młodzież dobrze zorientowana. Rezultaty pracy dobre.
2.	I	Język Niemiecki	Ks. Kranc	Nauczyciel odpytuje słówka (bez genitivus singularis i liczby mnogiej), następnie formułuje pytania. Lekcja słabo prowadzona.
3.	I	Matematyka	p. Bodziński	Przerabiano zadania z zakresu ułamków, poprawnie. Tok lekcji zbyt wolny. Lekcja rozpada się na szereg egzaminów przy tablicy. Uczniowie orientują się w zadaniach wystarczająco.
4.	I i II	Rysunki	p. Bodziński	Kompozycje ornamentacyjne różnych pól geometrycznych; powierzchnia, jako tworzywo zdobnicze. Nauka prowadzona systematycznie, starannie i celowo.
5.	II	Język Polski	p. Kossonoga	Czytanie ustępu, streszczanie, nauczyciel pisze pan na tablicy. Lekcja metodyczna. Strona groteskowa opowieści Marka Twaina nie wyzyskana należycie, nastrój wesoły nie rozbudzony.
6.	II	Język Niemiecki	Ks. Sinka	Lekcja prowadzona metoda filologiczną: czytanie tekstu, tłumaczenie, następnie streszczanie za pomocą pytań. Lekcja idzie dość ciężko, niemniej jednak dokładność nauczania odbija się dodatnio na przygotowaniu językowym uczniów.

7.	II	Historia	Ks. Łukaszczuk	Omawiano Chodkiewicza i jego zwycięstwa. Uczniowie, dobrze przygotowani, zdają sprawę biegle w dłuższych odpowiedziach. Lekcja robi wrażenie sympatyczne.
8.	III	Matematyka	p. Hejbowicz	Dzielenie wielomianów przez jednomian. Lekcja prowadzona jasno i dokładnie, niemniej jednak składa się tylko z egzaminów poszczególnych uczniów.
9.	IV	Język Grecki	Ks. Kranc	Lekcja świadczy o gruntownym nauczaniu gramatyki j. greckiego. Przy słowach nieregularnych należałoby wyjaśnić powstawanie tematów czasu teraźniejszego z osnów pierwiastkowych. Metodycznie lekcja przedstawiała się nieco chaotycznie ze względu na mieszanie analizy tekstu i przekładu z formami i wyjaśnieniami gramatycznymi.
10.	IV	Matematyka	p. Hejbowicz	Dodawanie i odejmowanie ułamków algebraicznych. Lekcja prowadzona jasno, ale metodą przestarzałą. Odpowiadają tylko uczniowie wywołani do tablicy. Przygotowanie uczniów dość słabe.
11.	IV	Język Polski	p. Kossonoga	Pan Tadeusz – opis dworku Maćka Dobrzyńskiego, następnie krótkie streszczenie treści przeczytanych ksiąg oraz krótka charakterystyka poznanych osób. Lekcja metodyczna, młodzież odpowiada poprawnie.

Źródło: AMS, ADW, sygn. IV/14 Korespondencja i akta Księża Misjonarzy z lat 1915-1939, *Sprawozdanie z wizytacji Męskiego Seminarium Księża Misjonarzy w Wilnie z dnia 11 i 12 kwietnia 1929 r.*

Kolejne zachowane sprawozdanie powizytacyjne z roku szkolnego 1930/31 wykazało, że szkoła posiadała cztery klasy, 88 chłopców wyznania rzymsko-katolickiego. Budynek zakładu, w którym odbywały się zajęcia był stary. Obejmował 4 sale szkolne, bardzo często słabo oświetlone. Wszyscy uczniowie mieszkali w internacie. W bieżącym roku szkolnym urządzono skromną pracownię przyrodniczą dobrze wyposażoną w przybory naukowe (tablice fauny, flory, kolekcje minerałów, okazów). Szkoła dysponowała także wieloma pomocami z zakresu fizyki (mechaniki, elektrostatyki) i chemii. Sala historyczna dysponowała różnymi materiałami poglądowymi²⁵. Pracownia geograficzna dysponowała 15 mapami od geograficznej Polski Romera przez Europę, po Azję, Afrykę oraz rozmieszczenia wyznań w Europie²⁶. Dobrze wyposażona była pracownia gimnastyczna poczynając od kolekcji kompletów piłek do gry po urządzenia do ćwiczeń oraz akrobacyjne. Nad wychowaniem fizycznym czuwał nauczyciel gimnastyki. Mobilizował uczniów do wszelkich dyscyplin sportowych, w tym także zimowych. W ramach tych zajęć regularnie odbywano gry i zabawy ruchowe. Co tydzień odbywano wspólne wycieczki w okolice miasta.

W czerwcu 1931 roku uczniowie odbyli wycieczki do Warszawy i Krakowa. Wychowankowie szkoły mieli poczucie wspólnego celu, jakim było dążenie do kapłaństwa. Kierunek wychowania zmierzał do wychowywania bez jakiegokolwiek nacisku czy przymusu. Po ukończeniu tej szkoły zostawiano wychowankom zupełną swobodę w decydowaniu o swojej przyszłości. Regularny tryb życia w internacie pod okiem wychowawców – księży, wspólne wypełnianie obowiązków religijnych, tygodniowe nauki i częste pogadanki oraz indywidualne uwagi, porady i przestrogi młodych chłopców miały wpływać na urabianie szlachetnych charakterów. W obyciu codziennym kładziono nacisk na sumienność, pracowitość, punktualność i umiłowanie porządku.

W Małym Seminarium gorliwie rozbudzano w młodych patriotyzm poprzez ich udział w obchodach świąt narodowych oraz urządzenie pogadanek historycznych. Nad zdrowiem uczniów czuwał lekarz szkol-

---

²⁵ Były to np. tablice królów polskich, wykresy organizacji władz i urzędów państwowych, obrazy historyczne. Por. *Sprawozdanie z wizytacji*, jw.

²⁶ Lekcje geografii ułatwiały także tablice krajobrazów i widoków, polskie bogactwa, kopalnie, przemysł fabryczny, użytkowanie ziem w Rzeczypospolitej Polskiej, obszar Polski w stosunku do innych państw oraz ilość Polaków w stosunku do innych narodów i przyrost naturalny. Por. *Sprawozdanie z wizytacji*, jw.

ny, który również leczył chorych w szpitalu zakładowym, obejmującym 5 pokoi oraz ambulatorium i apteczkę. W tamtych czasach higiena pozostawiała wiele do życzenia. Obowiązkowa kąpiel przewidziana była co dwa tygodnie. Kierownictwo dbało sumiennie o stronę sanitarno-higieniczną, nad którą czuwał lekarz szkolny i domowy. W zakładzie znajdowały się infirmeria i łazienka.

Szkoła misjonarska posiadała własną bibliotekę, z której uczniowie korzystali bardzo licznie. 690 dzieł stanowiła baza książek przeznaczonych dla pedagogów. Z zasobu 520 książek uczyli się młodzi studenci. Cztery razy tygodniowo wymieniali książki. Trzy razy tygodniowo była obowiązkowa lektura. Abonowali czasopisma takie jak: „Iskry”, „Moje Pisemko”, „Płomyk” oraz niektóre religijne. W czasie spożywania obiadów i kolacji jeden z uczniów na głos czytał wybraną uprzednio przez wychowawców do posiłku²⁷.

Uczniowie w ramach zajęć uczyli się rysunku dwie godziny tygodniowo w każdej klasie.

Zajęcia ze śpiewu odbywały się w klasie pierwszej i drugiej raz w tygodniu. Dwa razy w tygodniu dla wszystkich klas prowadzone były zajęcia śpiewu. Poza tym nauczyciele udzielali nauki gry na fortepianie, harmonii, skrzypcach i instrumentach dętych. Tak uformowała się orkiestra dęta, która brała udział w dorocznych popisach orkiestr gimnazjalnych. Grono pedagogiczne stanowiło dwunastu nauczycieli, wśród których panował przyjacielski stosunek. Jak wspomniałem wcześniej zakład uczył i wychowywał do swoich specjalnych celów. Na ogół w nauczaniu posługiwano się tradycyjnymi metodami. Wprowadzano także nowe metody prowadzenia zajęć najczęściej w nauczaniu języków nowożytnych i na lekcji fizyki. Praca dydaktyczna i wychowawcza owiana była powagą, także ci wychowankowie, którzy nie pozostawali w formacji do stanu kapłańskiego wnosili w życie dodatkowo wartości charakteru i spory zasób wiedzy. Kierownictwo szkoły stawiało bardzo mocny akcent na punktualność i systematyczność. Nie szczędzono wysiłków w kierunku uzupełniania pomocy naukowych i podnoszenia strony kulturalnej gmachu, w którym przebywała młodzież²⁸.

---

²⁷ AMS, ADW, syg. IV/14 Korespondencja i akta Księży Misjonarzy z lat 1915-1939. *Sprawozdanie wizytacyjne rok szkolny 1930/31 Gimnazjum Małego Seminarium Męskiego Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Wilnie typu staroklasycznego*, s. 167.

²⁸ Tamże, s. 170.

Pielgrzymka do Kalwarii Wileńskiej, 9 VIII 1931 r.

Wilno 1931 r., wycieczka małoseminarzystów

Gimnazjum misjonarskie w Krakowie od roku 1931/32 stanowiło tylko dwie klasy: siódma i ósma. Dwie pierwsze zostały przeniesione do Wilna. Należy stwierdzić, że właściwie była to jedna szkoła, która mieściła się w dwóch odrębnych budynkach i miastach. Na taki krok zdecydowano się uwzględniając dobro gimnazjalistów z V i VI klasy, odbywających jednocześnie Seminarium Internum²⁹.

Zgromadzenie zmieniło profil szkoły ze względu na prowadzenie w domu wileńskim Seminarium Internum, czyli misjonarskiego nowicjatu, a skoro czas tego nowicjatu był przewidziany na naukę w klasach V i VI musiał się zmienić charakter szkoły.

Tabela 6. Statystyka uczniów prywatnego Gimnazjum w Wilnie w latach 1931/32 – 1935/36

Rok	Klasa V		Klasa VI		Razem	
1931/1932	44	35	25	24	69	59
1932/1933	49	36	29	19	78	55
1933/1934	40	34	32	29	72	63
1934/1935	37	32	32	27	69	59
1935/1936			A 31 B 48	A 26 B 33	79	59

Źródło: LCVA syg. 194, Katalogi główne 1931/32-1935/36 (kopia w AMS).

W latach szkolnych pomiędzy 1931/32 – 1935/36 stan liczbowy uczniów misjonarskiego gimnazjum w Wilnie utrzymywał się na stałym poziomie około 70 osób. Jak wynika z powyższego zestawienia w tabeli w roku szkolny 1935/36 były dwa oddziały w szóstej klasie. W następnym roku połączono je w jeden oddział, który liczył 57 uczniów.

²⁹ Por. W. Umiński, *Małe Seminarium prowadzone przez Księży Misjonarzy...*, dz. cyt. s. 137.

Ta grupa w roku 1937/38 przystąpiła do egzaminu dojrzałości, który dla wszystkich zakończył się sukcesem. Wileńscy gimnazjaliści tę maturę zdawali jeszcze na starych zasadach, które już nie obowiązywały w „Małym Seminarium” w Krakowie³⁰.

Organizacja liceum ogólnokształcącego przy Prywatnym Gimnazjum Męskim Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Wilnie odpowiadała dwuletniemu państwowemu liceum ogólnokształcącemu wydziału klasycznemu. Maksymalna ilość uczniów w klasach, oraz stosunek ilości uczniów do pomieszczenia miał odpowiadać normom przyjętym w szkołach państwowych. Uczniów do liceum przyjmowano na I rok, tych, którzy 1 września mieli ukończone 16 lat do 20 lat a podstawie przedstawionego świadectwa ukończenia gimnazjum ogólnokształcącego i zdaniu egzaminu wstępnego do liceum. W nauczaniu w szkole obowiązywał język polski. Nauka odbywała się według programu państwowego dwuletniego liceum ogólnokształcącego wydziału klasycznego. Przy nauczaniu używane były podręczniki jedynie dozwolone przez władzę szkolną. Obok kształcenia i wychowania zakresłonego programem szkolnym ta szkoła posiadała indywidualny kierunek zajmujący się pogłębianiem wychowania religijnego.

Według statutu właściciel szkoły, jakim było Zgromadzenie Misji zawierał i rozwiązywał umowę z dyrektorem i dobranym przez dyrektora personelem nauczającym oraz podawał do wiadomości władzy szkolnej normy uposażenia dyrektora (kierownika) i kadry nauczającej w szkole. To właśnie na dyrektorze szkoły spoczywała odpowiedzialność reprezentowania jej na zewnątrz w sprawach organizacji nauczania i wychowania. On sam także czuwał nad prawidłowym przebiegiem życia szkolnego, kierunkiem wychowawczym szkoły i wykonywanie obowiązujących przepisów w zakładzie edukacyjnym³¹.

Jak chodzi o prowadzone zajęcia w zakładzie naukowym w roku 1935 młodzież bardzo często uskarżała się do dyrekcji szkoły, co wynikało też z późniejszej dokumentacji powizytacyjnej szkoły, na poziom przeprowadzanych zajęć szczególnie z języka polskiego, języka greckiego i historii.

---

³⁰ Tamże., s. 138.

³¹ AMS, ADW syg. IV/14 Korespondencja i akta Księża Misjonarzy z lat 1915-1939. *Statut Liceum Ogólnokształcącego przy Prywatnym Gimnazjum Męskim Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Wilnie*, s. 163.

W przypadku języka polskiego młodzież wykazywała zbyt duże braki nie tyle ze znajomości historii literatury polskiej, jak raczej w używaniu języka. Zauważano rażąco ogólną nieumiejętność swobodnego wypowiedzania się, streszczania, analizowania, rozumowania i robienia sprawozdań. Rażąco był też poziom nieznaności gramatyki polskiej. Uwagi powizytacyjne wskazywały na rolę nauczyciela, by szczegółowo poświęcić czas kwestii charakterystycznym cechom języka: dobór przymiotników, bogactwo rzeczownika, czasownika, łącznika zdań itp. Stanowczo stwierdzono, że aby ratować obecne klasy w Wilnie należy według programu przeprowadzać regularne hospitacje we wszystkich klasach.

Kilku uczniów po lekcjach języka greckiego nie umiało czytać, przygotowanie gramatyczne mieli wystarczające, ale posiadali znów braki w wysławianiu się. Strona piśmiennicza szwankowała mocno w przepisywaniu zdań z tablicy. W klasie VI przerabiano fragmenty tekstów *Odyssey* oraz *Iliadę*. Uczniowie klasy VII narzekali na przeciążenie programu z dodatkowej lektury uzupełniającej, jaką był Homer.

U młodych uczniów zauważono zasadnicze braki w przygotowaniu historycznym. Odnotowano zbyt mało przerobionego materiału. Do klasy VII w 1934/35 uczniowie wnieśli znajomości tylko historii powszechnej do końca XVII w, a polskiej tylko do połowy XVII w. to wskazywało, że było niezgodne z programem, który wymagał nauczania historii polskiej na tle historii powszechnej. Faktycznie nie można było dawać właściwego obrazu dziejów Polski, gdy się je odrywał od podłoża dziejów całej Europy. Stąd mogły płynąć wyraźne szkody dla orientacji w znajomości dziejów wśród młodzieży.

W klasie VI na zajęciach z przyrodoznawstwa zajmowano się nauką o człowieku, chemia i mineralogia, najważniejsze pojęcia o życiu roślin budowa wewnętrzna i zależność od środowiska oraz ogólnobiologiczne pojęcia z zoologii. Tygodniowo odbywały się 4 godziny z przyrody. Uczniowie mieli porównanie do gimnazjum państwowego, w którym tygodniowo wykładano przyrodę na 2 godzinach lekcyjnych uwzględniając wszystkie te zagadnienia. W swych opiniach postulowali, aby te 2 godziny przyrody wykorzystywać na zajęcia z języka polskiego, historii lub języka greckiego, z którymi nie radzono sobie najlepiej.

Po dokonanej wizytacji i uwzględnieniu skarg młodzieży zaproponowano zmianę rozkładu godzin lekcyjnych w klasach V i VI.

**Tabela 7. Zaproponowany rozkład zajęć lekcyjnych
w prywatnym Gimnazjum w Wilnie w 1935 r.**

Przedmiot	Klasa V	Klasa VI	
		Semestr I	Semestr II
Język polski	3	4	4
Język łaciński	2	5	5
Język grecki	3	5	6
Język niemiecki	3	3	4
Historia	1	4	4
Matematyka	3	2	2
Przyroda	-	4	-
Religia	-	2	2
Razem	15	29	27

Źródło: AMS, ADW, syg. IV/14 Korespondencja i akta Księży Misjonarzy z lat 1915-1939. *Odpis listu do ks. Jana Myszki w Wilnie z dnia 20 stycznia 1935 r.*

W klasie V razem 15 godzin tygodniowo. W klasie VI razem 29 godzin tygodniowo w I półroczu, a w II półroczu sumie 27 godzin tygodniowo zajęć. Widzimy, że dla uczniów dodano jedną godzinę więcej z j. niemieckiego oraz j. greckiego, co miało podnieść poziom nauczania³².

„Małe Seminarium”, jako zakład dobroczynny, funkcjonujący w głównej mierze ze środków własnych Zgromadzenia Księży Misjonarzy, przygotowywał przyszłych kapłanów-członków Zgromadzenia Misji. Uczniowie odbywając edukację w tym zakładzie naukowym pod wpływem przełożonych rozeznawali wstępnie swoje powołanie

³² AMS, ADW, syg. IV/14 Korespondencja i akta Księży Misjonarzy z lat 1915-1939. *Odpis listu do ks. Jana Myszki w Wilnie z dnia 20 stycznia 1935 r.*, s. 230-231. (brak podpisu autora).

i zdolność do poświęcenia się pracy w Zgromadzeniu poprzez podejmowanie w przyszłości misji i pracy formacyjnej w diecezjalnych seminariach duchownych. Inni poprzez naukę w męskim gimnazjum zgromadzenia korzystali z wszechstronnego rozwoju, jaki gwarantowała szkoła, aby w ten sposób przygotować się do życia w społeczeństwie lub podjąć wyższe studia na uczelniach, obierając różne kierunki w procesie zdobywania wiedzy.

TOMASZ BAŁUKA CM

**SMALL SEMINARY OF VINCENTIAN FATHERS IN VILNIUS
IN THE INTERWAR PERIOD**

Abstract

The article presents the history of the Small Seminary of Vincentian Fathers in Vilnius in the interwar period. The institution has its roots in the 17th century, in the times of St. Vincent de Paul. The first Small Seminaries administered by Missionaries appeared in Poland only in the times of partitions, at the beginning of the 19th century in the Province of Lithuania. In the Province of Cracow a Small Seminary was created in 1878. In the 1920s a great number of candidates applied to the Cracow Seminary, that being the reason why the Vincentian Fathers decided to create a second institution of this type in Vilnius, in the school year 1924/25. Its dual aim was to reduce the number of applicants in the Cracow institution as well as to facilitate the access to the seminary for students from Easter Poland.

The Small Seminary of Vincentian Fathers was a private educational institution for young people who wanted to dedicate themselves to priesthood. The institution comprised four lower grades of secondary school according to the programme of state gymnasiums of classical type. With the help of their superiors, Seminary students had a possibility to recognize their calling and qualifications for future work in the Congregation on missions or in formative work in diocesan seminaries. Others – through learning in male gymnasium of the Congregation – could benefit from the comprehensive development guaranteed by the school as a way of preparation for social life or undertaking university studies of various branches.

Translated by Hanna Rybkowska

